

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İÇ VE DIŞ TİCARET DENGESİ GELİŞİMİ

Mustafa AKAL¹, Recep ŞEN²

¹Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü, Yardımcı Doçent Dr.

²Sakarya Üniversitesi, İ.İ.B.F., İktisat Bölümü

EXTERNAL AND INTERNAL BALANCE OF TRADE DEVELOPMENT IN EUROPEAN UNION

Abstract: In this study, both the internal and the external foreign trade balance developments of European Union's member countries are compared with their non-membership foreign trade positions. After being a member of the union, the countries concentrated on the union member countries more in foreign trade compared to the countries on which they used trade more economically before the membership. As a result, they indicated a tendency toward the balancing foreign trade among themselves. And European Union countries increased their export over import ratios against the world over time.

In general, the member countries have faced trade surplus against industrial blocks and they have faced trade deficit against less developed blocks as the union as a whole. Because, the member countries are more repetitive in modern industrial products compared to the other developed blocks, but they are less competitive in traditional industries compared to the AFTA (Asean Free Trade Area) members. Moreover, the countries import goods from developing countries, which are rarely found or are not found at all in the continent, but these goods are not significant enough in terms of the trade volume in view of the member countries.

Keywords: Internal and External Trade Balance Development, EU.

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE İÇ VE DIŞ TİCARET DENGESİ GELİŞİMİ

Özet: Bu çalışmada Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin üyelik sonrası iç ve dış ticaret dengesi gelişmeleri üyelik öncesiyle karşılaştırılmıştır. Ülkelerin AB'ye girmeleriyle dış ticaretlerini Birlik üyesi ülkelere yoğunlaştırmaları sonucu üye ülkelerle olan dış ticaretlerinde ihracatlarının ithalatlarını karşılama oranlarında dengeye doğru bir eğilim saptanmıştır. AB üyelerinin diğer ülkelere yönelik ihracatlarının ithalatlarını karşılama oranlarını zamanla arttırdıkları da bu çalışmada görülmektedir.

Genelde, üye ülkeler gelişmiş bloklarla ticaretlerinde fazla, az gelişmiş bloklarla ticaretlerinde açık vermektedirler. Buna neden olarak modern sanayi dallarında Birlik üyesi ülkelerin diğer gelişmiş bloklara karşı bir rekabet üstünlüğünün bulunması, fakat, diğer taraftan da geleneksel sanayi dallarında AFTA (Asya Serbest Ticaret Bölgesi) ile karşılaştırıldığında rekabetinin zayıf olması gösterilebilir. Birlik, gelişmekte olan ülkelere toplam ticaretlerinde değerce fazla öneme sahip olmayan fakat Birlik sahasında üretimi az veya hiç bulunmayan malları ithal etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, İç ve Dış Ticaret Dengesi Gelişimi.

I. GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB) içerisinde ticaret hacminin artmasına rağmen üye ülkelerin bloklar arası ticaretleri hala önemlidir. Bu çalışmada AB ve üyelerini dönemler itibarıyla, Birliğe giriş öncesi ve sonrası üye ülkelerle ve dış bloklarla olan ticaret dağılımlarını ve bunlarla olan ihracatlarının ithalatlarını karşılama oranlarının dağılımı incelenecektir.

Birliğin dış ticaretinde Avrupa Kıtasının payının oldukça yüksek olduğu açıktır. Birlik EFTA (Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi) ile diğer kıtalardaki AFTA, LAFTA, UMA ile olan toplam ticaretinden daha fazla ticaret yapmaktadır. 2000 yılında EFTA'nın payının düşmesinin sebebi sadece üç üyesinin kalmasıdır. Benzer olarak Birliğin NAFTA ve OECD ülkeleri ile olan dış ticareti hacim olarak Birliğin diğer az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke ve bloklarıyla olan ticaretiyle karşılaştırıldığında oldukça önemlidir. Avrupa Birliği ve

üyelerinin hacimce artan bu ticaretlerinin üye ülkelerin "ihracat/ithalat" oranlarına veya dış ticaret dengelerine nasıl yansıdığı, ülkelerin ve blokların gelecekte dış ticaretlerini yönlendirmeleri açısından önemlidir.

II. BÖLGESEL EKONOMİK ENTEGRASYON ve DIŞ TİCARET GELİŞİMİ

Birlik başlangıçta Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg arasında 1957'de işgücü ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımına dayanan bir ekonomik topluluk olarak kurulmuştur. 1968'de bu altı üye kendi aralarında gümrük vergilerini tamamen kaldırmışlardır. Üye devletlerin başarısı İngiltere, Danimarka ve İrlanda'yı topluluk üyeliğine başvurmaya yöneltmiştir. Bu üç ülke 1973 yılında üyeliğe kabul edilerek üye devlet sayısı altıdan dokuz, 1981'de Yunanistan'ın, 1986'da İspanya ve Portekiz'in katılmalarıyla güneye doğru; üye sayısı on ikiye çıkarak birlik genişletilmiştir. 1 Ocak 1995'te Avrupa Birliğine

üç yeni üye Avusturya, Finlandiya ve İsveç katılmıştır. Bu üç üye kendilerine özgü katkılarıyla Birliği zenginleştirip, Birliğe Orta ve Kuzey Avrupa'da yeni açılımlar sağlamıştır. Kıtada diğer bir entegrasyon olan EFTA da tamimiyle AB'ye katılma eğilimine girmiştir. 2003 Nisan ayı itibarıyla Birlik Balkanlar ve Kuzey Doğu Avrupa'da yeni üyelerin kabul edilmesi sözüyle daha da açılmayı gerçekleştirmektedir.

Bu ülkelerin ekonomik ve siyasi entegrasyonu paralelinde gelişen ticaret hacmi ve yönü, dış ticaret teorilerine, gümrük birliği ve birlik içi ortak politikalara dayandırılabilir. Bu açıdan bu konunun çalışma doğrultusunda işlenmesi gerekmektedir.

Ekonomik bütünleşmeler ülkelere geleneksel ekonomik kazançlar ve geleneksel olmayan kazançlar sağlar. Viner [1]'in Geleneksel Ekonomik Bütünleşme Teorisine göre, tam rekabet piyasası ve ölçüğe göre sabit getiri varsayımları altında, ekonomik bütünleşmenin ticaret engellerinin kaldırılması sonucu ticaret hacminde ve yönünde meydana gelen statik kaynak dağılımı etkileri ve ekonomik değişkenlerin zaman içerisinde büyüme hızlarında meydana gelecek sürekli değişiklikler olarak tanımlanan dinamik etkileri söz konusudur. Yine 1980'li yılların başlarında ortaya çıkan, eksik rekabet yapısı ve ölçek ekonomilerini temel alan Yeni Ekonomik Bütünleşmeler Teorisine göre, ekonomik bütünleşmelerin kaynak dağılımı etkileri olarak artan mal çeşitliliği etkisi, rekabet etkisi, yeniden yapılanma etkisi ve piyasa bütünleşme etkisi mevcuttur [2]. Artan mal çeşitliliği etkisi, serbest ticaret sonrası yeni mal çeşitlerinin ilk kez tüketici için sürekli olarak var olmasının tüketicinin refahını artırması olarak tanımlanır. Diğer yandan, ticaretin serbestleşmesi firmaların piyasa paylarını değiştirmesi, firmaların fiyat maliyet marjının azalması, firmaların ölçeklerinin artması ve fiyatlarının düşmesi gibi rekabet etkisi vardır. Bu konu üzerine Akkoyunlu [3] Smith ve Venables'in 1988 yılında yaptıkları ampirik çalışmasını işaret ederek, bölünmüş piyasalarda giriş çıkışın olmadığı durumda ortalama maliyette % 1 azalma, giriş çıkışın olması durumunda ortalama maliyetlerde % 4 azalma olduğunu belirtmektedir. Bütünleşmiş piyasalarda ise giriş çıkış olmadığı durumda ortalama maliyetlerin % 2,7 azaldığı, giriş çıkışın serbest olduğu durumda ortalama maliyetlerin % 4,3 azaldığı, ve firma sayısında % 30'a varan azalma olduğu, kalan firmaların ölçeklerinde % 50 artış olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda büyük ve bütünleşmiş bir piyasa olan AB piyasasında ilgili çalışmadaki bütünleşmelerin pozitif etkilerini görülmesi kaçınılmazdır. Bütünleşme sonucu artan ölçekle beraber azalan maliyetler AB firmalarına rekabet gücü kazandırmış, üretimde uzmanlaşmayı artırmış ve bunun sonucu olarak üye ülkelerin kendi aralarındaki dış ticaretlerinin dengelenme, Birlik dışı, özellikle dünyanın bütününe yönelik ticarete ihracatın ithalata kıyasla artma eğilimine girdiği söylenebilir.

Taşıma maliyetlerinin yanında ölçek ekonomilerinde sağlanan avantajlar ticareti artırıcı etken olmuştur.

Gelişmişlik düzeyleri benzer olan ülkelerin dış ticaretine baktığımızda çoğunlukla endüstri içi ticaret gözlenmektedir. *Endüstri içi ticarete şu şekilde açıklanabilir:* Avusturya'nın en önemli ortakları 2000 yılında ihracatta sırasıyla Almanya % 54,3, İtalya % 14,4, Fransa % 7,3 ile, ithalatta yine sırasıyla Almanya % 63,6, İtalya % 9,9, Hollanda % 6,2 ile gelmektedir. Ülkenin mal gruplarına göre dış ticaretine bakılırsa ihracatın % 41'ini makine ve taşıma ekipmanları (elektrikli makineler, iletişim araçları, güç elde edilen makineler), % 27,2'sini temel imalat (iplik, kumaş, demir gibi) ürünler oluşturmakta, ithalatında % 38'ini makine ve taşıma ekipmanları ve % 18'ini temel imalat oluşturduğu görülmektedir [4,5]. Ortakların da bu mal gruplarını ihraç ettiği görülmektedir. Yani aynı mal grupları arasında endüstri içi ticaret yapılmaktadır.

Dış Ticaret Teorileriyle ticaretin yönü, şekli ve biçimi açıklanabilmektedir. Wassily Leontief Paradoksu'ndan sonra dış ticareti açıklamaya yönelik yeni teoriler ileri sürülmüştür. Kreinin [6], Salvatore [7], Ethier [8], Seyidoğlu [9]'da belirtildiği gibi, bu teoriler AB'nin iç ticaret hareketlerinde *Donald Keasing ve Peter Kenen'in Nitelikli İşgücü*, daha çok sanayi ürünleri ticaretine uygulanabilen Brunstam Linder'in *Tercihlerde Benzerlik Teorisi*, *Ölçek Ekonomileri Teorisi*, *Elhanan Helpman'ın Monopolcü Rekabet Teorisi* gibi teorileridir. Sanayileşmiş ülkeler arasındaki ticaretin giderek artan bölümü endüstri içi ticaretle açıklanabilir. Dolayısıyla Birliğin iç ticaretini yukarıda sıralanan ve yeni teoriler olarak bilinen teoriler çerçevesinde gerçekleştirildiği söylenebilir [10]. Diğer taraftan *taşıma giderlerinin de dış ticarete etkisi vardır*. Normal olarak taşıma giderlerinin ithalatçı ülkede mal fiyatının yükselmesine, ihracatçı ülkede de fiyatların düşmesine neden olarak dış ticaret hacmini daraltır [9]. Bu bağlamda AB'nin iç ticaretinde, komşu ülkeler arasında taşıma maliyetlerinin düşüklüğü komşu ülkelerin birbirleriyle daha çok ticaret yapmasını sonuçlandırır.

AB'ne genel olarak bakıldığında ticaretin açıklanmasında yukarıda belirtilen teorilerin etkili olduğu görülür. Birliğin iç ticaretinin bu teoriler çerçevesinde geliştiğini söylemek mümkündür. Diğer yandan Birlik Gümrük Mevzuatıyla kendi mallarının iç pazarın ticareti genişlemekte, dış ülkelerin de daha çok sadece Birliğin ihtiyaç duyduğu malları bu Birliğe ihraç etme durumunda kaldıkları söylenebilir.

Diğer taraftan, AB Ortak Politikalarının ticaretin nasıl gelişmesi ve yönünün belirlenmesinde rolü vardır. Ortak gümrük, tarım, sanayi, güvenlik ve para politikalarının birliğin ticaretini nasıl yönlendirdiğini açıklar. Ortak ticaret politikası Birlik için en önemli bir ticaret politikası olmuştur. Tek market olma yolundaki

başarılar ve artan birlik içi ticaret AB'nin dünya ticaret anlaşmalarındaki rolünü artırmıştır. Bugün için AB üçüncü ülkelerle ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) çerçevesinde dünyada karşılıklı dış ticaret anlaşmalarında önemli rol oynamaktadır. AB'nin bu global anlaşmalardaki etkinliği onun uluslararası ticarete ABD ve Japonya'nın önünde lider bir oyuncu olmasından ziyade Birliğin ortak ticaret politikasının etkinliğinden kaynaklanmaktadır. Bu etkinlik, gücünü ortak ticaret politikası içinde "AB Antlaşmasının" 133. maddesi çerçevesinde Avrupa Komisyonu'na verilmiş olup komisyonun üyeler arası ortak ticaret politikası anlaşmasını sağlamadaki etkisinden gelmektedir. Ayrıca AB Adalet Mahkemesince de 133. madde detaylıca incelenmektedir [11].

Ortak Gümrük Birliği Politikası ile üye ülkeler arasında mal dolaşımı serbestçe yapılabilir. Gümrük birliğinde kotaların ve gümrük tarifelerinin kaldırılması ve dışa karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanmasıyla üye ülkeler arasında ticaret liberalleştirilip canlandırılmıştır. Birlik başlangıçta gümrük birliği olarak kurulmuş, iç ticaretini hedeflediği gibi artırmış, günümüzde ekonomik birlik haline gelmiş ve ortak para birimi Euro ile de tam ekonomik bütünleşmeye gitmektedir.

Gümrük Birliği, Avrupa Topluluklarının gelişiminin temelidir ve toplulukların temelini oluşturur. İlk önce demir-çelik ürünlerinde, sonra da demir-çelik dışı ürünlerde gümrük birliği oluşturulmuştur. Bu sahalarda gümrük birliğinin gerçekleşmesinin ardından ticarete görünen canlılık ve topluluğa sağladığı faydalar göz önüne alınarak, AET'da sanayi ürünlerinde de gümrük birliğine gidilmesi fikri doğmuştur. Ticaretin serbestleştirilmesine yönelik yapılan bu çalışmalar neticesinde birlik üyelerinin ticaretlerinde bir canlanma gözlenmiştir. Tam bir gümrük birliğine 1968'de geçilmiştir. Üçüncü ülkelere 1968'de ortak gümrük tarifesi (OGT) konmasıyla da birlik içi ticarete yönelinmiştir. Diğer taraftan, gümrük birliğinin oluşturulmasında 1968 yılında gümrük vergileri ile gümrük vergisine eş etkili yükümlülüklerin ve tarife dışı engellerin kaldırılmasıyla ülkeler istediği ülkeden ve istediği miktarlarda ithalat yapabileceği durumuna gelmiş, bu durum ticaretin globalleşerek artmasını sağlamıştır [12]. Diğer taraftan OGT' de yer alan vergi oranlarının basit aritmetik ortalaması başlangıçta % 40 civarındayken 1999'da % 4'ün altına inmiştir. Bu da Birliğin üçüncü ülkelerle ticari ilişkilerini canlandırmıştır.

Karlık [12] *Ortak Tarım Politikasının* amacını tarımda verimliliğin artırılması, çalışanlara uygun bir yaşam seviyesi sağlanması, pazarın istikrara kavuşturulması, ürün arzının garanti edilmesi ve tarım ürünlerinin tüketicilere uygun fiyatlarla sunulması olarak ifade etmektedir. Birlik içi tarım özendirilmekte,

böylelikle de birliğin tarımda dışarı bağımlılığı düşürülmek istenmiştir. Bu da birlik içi tarım ticaretini artırıcı bir rol oynamaktadır.

Ortak Sanayi Politikasına gelince, Alkinoğlu [13] AB'nin son zamanlarda ortaya çıkan işsizliği azaltma, yeni sanayileşen ülkelerle genel sanayi dallarında rekabet gücü kazanma ve teknolojik ilerlemenin sürekliliğini sağlamayı göz önüne alarak Birliğe üye ülkelerin çıkarlarına katkıda bulunan, Avrupa çapındaki büyük işletmelerin kurulmasını destekleyici bir sanayi politikası yürüttüğünü ifade etmektedir. Buna göre, modern sanayi sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin birleşerek dünya piyasalarında rekabet edebilme imkanı oluşacağı kabul edilmektedir. Ve geleneksel sanayi dallarında zayıf olan sektörleri geçici olarak ayakta tutup güçlendirmek amacıyla bu sanayi dalları kotalar, yüksek gümrük vergileri ve gönüllü ihracat kısıtlamalarıyla korunmakta, doğrudan sübvansiyon verilmesi ve üretim mallarının ihracatının sağlanması için teşvik tedbirleri uygulanmaktadır. Diğer taraftan yine bu dallarda teknik ve mali engellerin ortadan kaldırılarak AB'ye üye ülkelerin bütününe kapsayan geniş bir iç piyasanın oluşturulması ve böylece çeşitli sanayi dallarının ölçek ekonomilerinden faydalanması ve bu şekilde verimliliğin artırılması amaçlanmaktadır. Böylece, ölçek ekonomilerinden faydalanarak verimlilik ve etkilerini arttıran firmalar geleneksel sanayi dallarında ulusal piyasalarda rekabet gücü kazanmaya başlamışlardır. Yine Alkinoğlu [13]'na göre dış rekabet koşulları ise topluluğu belirli alanlarda uzmanlaşmaya itmiş ve her üye ülke avantajları en iyi şekilde değerlendirmiştir. Ayrıca, ortak sanayi politikasının uygulanmasıyla ülkeler ileri teknoloji içeren ürünlerde uzmanlaşarak bu ürünlerde tamamen ihracatçı konuma gelmişler ve böylelikle ihracatlarının ithalatlarını karşılama oranlarını artırmışlardır.

Avrupa Birliği Antlaşması Ortak Dış Güvenlik Politikaları (ODGP) ile adalet ve iç işlerinde işbirliğini öngörmektedir [14]. Bunun için üye ülkelerin *işbirliği, ortak tavır ve eylemi öngörülmektedir* [15]. ODGP ile birlik içindeki ülkeler üçüncü ülkelere karşı ortak hareket ederek daha güçlü bir yapıya kavuşup kendilerini güvende hissetmeleri ekonomik anlamda gelişmelere daha fazla olanak sağlayabilmekte ve yüksek bir pazarlık gücüne kavuşmakta, böylelikle ticareti kendi yönlerine çevirme imkanı oluşturmaktadırlar. Ayrıca yabancı yatırımlara da güvenli bir ortam sağlamaktadır. Bu da daha fazla yabancı yatırım ve üretim demektir. Daha fazla üretim daha fazla ticarete olanak sağlar. Böylece ülkelerin güvenliklerinin sağlanması sonucu ticaretlerini artırdıkları ileri sürülebilir.

Ortak Ekonomik ve Parasal Birliğin de ticaretin yönlendirilmesinde rolü vardır. AB'de, ekonomik bütünleşme; iç pazar çerçevesinde malların, hizmetlerin, kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımı ilkelerine dayandırılmıştır. Bu ilkelerin işleyebilmesi için, iç

pazarın her türlü riskten arındırılması zorunludur. Altınok [16] döviz kurlarındaki istikrarsızlığın üye ülke ekonomileri üzerindeki etkilerini en aza indirmek, gümrük birliğinin etkilerini kalıcı kılmak ve Avrupa'nın tek, büyük piyasası olmasını sağlamak için daha ileri bir bütünleşme modeli olan "Ekonomik ve Parasal Birlik" (EPB) oluşturma yönündeki girişimlerinin 1970 yılında başlamış olduğunu ifade etmektedir. Böylece Euroya geçiş tüketicilerin sağlıklı bir şekilde fiyat kıyaslamasında bulunmalarına ortam sağlayacağından ve dış ticarete riski azaltmasıyla dış ticareti daha da artırması beklenmelidir. Ayrıca Euro'nun kullanımı birçok bankacılık işlemini azaltarak iç ve dış ticareti artırabileceği şimdiden öngörülebilir.

Bilimsel Araştırma ve Teknolojik Gelişme (RTD) bir ülkenin ekonomik büyümesi için küçümsemeyecek bir öneme sahiptir. Avrupa Birliği, endüstrisinin tek pazar avantajından yararlanabilmenin yolunun da araştırma kaynaklarının temel anahtar sahalarda ve öncelikli teknolojilerde birleştirmekten geçtiğini bilmektedir. Böylece de şirketlerin rekabetçiliği ve iş gücü yaratma olanakları büyük çapta RTD aktivitelerine bağlıdır. Bu nedenle Teknoloji ve Yeni Araştırma Politikasının hedefi ulusal ve Birlik politikalarını koordine etmek, farklı seviyelerdeki işbirlikçiliğini organize etmek, araştırma grupları arasında iletişimi sağlamak, bireylerin mobilitelerini artırmak ve Birliğin rekabetini güçlendirmek için fikirler vermektir. Avrupa Birliği Antlaşmasınının 163. maddesi uyarınca Birliğin uluslararası endüstriyel rekabetini artırmaya yönelik araştırma ve teknolojik gelişmeler desteklenip, motive edilmektedir. 1990'lı yıllarda dünyada görülen sürekli teknik ilerlemeler sonucu Birlik RTD'ye daha da önem vermeye başlamıştır [17]. Hiç kuşkusuz, RTD ile birlikte ve RTD ile gelişen nitelikli iş gücüne dayalı birlik içi ticaret artırılıp, tek pazar içinde üretim ölçeğinin büyütülmesi sonucu ortalama maliyetlerdeki düşüşler de Birliğin uluslar arası endüstriyel rekabetini artırmaktadır.

III. DÖNEMLER İTİBARIYLA ÜYE ÜLKELERİN BİRLİK İÇİ DİŞ TİCARET ORANLARI

Tablo.1 ve Tablo.2'de Birlik içi ticaret dengeleri veya ihracatlarının ithalatlarını karşılama oranları (X/M) verilmektedir. Tablo.1 ve 2 serisinde oluşturulan matrislerde karşılıklı gelen ülkelerin yukarıdaki açıklamalar doğrultusunda birbirleri ile yaptıkları ticarete X/M oranı verilmektedir. Koyu ve köşegen oranlar ilgili ülkenin Birlikle olan toplam X/M oranını vermektedir. Matristeki bir element satırdaki ülkenin sütündeki ülkeye olan ihracatının sütündeki ülkeden yapılan ithalatının ne kadarını karşıladığını göstermektedir. Bu oranlar 100'un üzerinde ise ülke Birlik içi dış ticarete fazla, altında ise dış ticarete açık vermektedir.

Tablo.1'deki 10'ar yıllık kümülatif dış ticaret değerlerinden ihracatın ithalatı karşılama oranlarına göre, ülkelerin "X/M" oranlarını açıklayacak olursak; Belçika - Lüksemburg, Finlandiya, Almanya, Hollanda Birlik içi toplam ticarete dönemler itibarıyla sürekli fazla vermişlerdir. Danimarka, Fransa, İrlanda, İtalya, İsveç Birlik içi ticarete ilk dönemlerde açık verirken, zaman içerisinde fazla verir durumuna gelmişlerdir. Yunanistan. hariç Avusturya, Portekiz, İspanya, İngiltere sürekli açık vermektedirler. Ancak bu ülkelerin Birliğe olan ihracatlarının Birlikten olan ithalatlarını karşılama oranlarının iyileştiği de görülmektedir. Bu ülkelerin 1971-1980 döneminden 1991-2000 dönemine olan "X/M" gelişmesine bakıldığında, İngiltere'nin Birliğe olan ihracatının ithalatını karşılama oranı % 85,9'dan % 94,8'e, Portekiz'in % 60'tan % 67,8'e, Avusturya'nın % 58,9'dan % 80,3'e yükselmiştir. Avusturya 1995 yılında EFTA'dan ayrılıp AB'ye üye olmuştur. Avusturya'nın ihracatında makine ve taşıma araçlarının payı % 40,6, ithalatında da %38 olup birinci sırada yer almıştır. Avusturya'nın en çok ticarete bulunduğu ilk üç ülke sırasıyla Almanya, İtalya ve Fransa'dır [4,5].

Genelde, üyeler arasında sanayileşmiş olanlar daha çok ticarete sahiptir. Bu durum Lancaster [18]'in monopolcü rekabet teorisine, Helpman [19]'in endüstri içi ticaret, ve Krugman [10]'in ölçek ekonomilerine dayalı ticareti işaret eder. Nitekim, Avusturya'nın ihracat ve ithalatında makine ve taşıma araçlarının payının yüksekliği bunu göstermektedir. Daha az gelişmiş ülkelerden Yunanistan'ın dış ticaretine bakıldığında, dış ticaret ortakları 2000 yılında ihracatta Almanya % 28,3, İtalya % 21,1, İngiltere % 14,6, ithalatta ise İtalya % 22,9, Almanya % 22,8 ve Fransa % 21 gibi sanayileşmiş birlik üyesi ülkelerdir. Yunanistan'ının ihracatında temel imalata ait ürünlerin % 25,1 ithalatında makine ve taşıma araçlarının % 28,5'lik paylarla birinci sırada yer alması mal farklılaştırmasına dayalı endüstri içi ticareti az gelişmiş ile çok gelişmiş üyeler arasında da görmenin mümkün olduğunu işaret eder. Benzer olarak diğer üyelerin ithalat ve ihracatlarında genelde makine ve ulaştırma araçları ilk sırayı almaktadır [4,5]. Ayrıca Avusturya zevk ve tercihlerde ilk üç büyük ticaret ortağına, daha yakındır. Bu durum da Linder [20]'in zevklerde benzerlik teorisi çerçevesinde dış ticareti işaret eder.

Birlik ülkelerinde zamanla ihraç ve ithal mallarının yoğunluğunun değiştiği gözlenmektedir. İhraç malları çoğunlukla makine ve taşıma araçlarına kayarken ithal malları da aynı şekilde makine ve taşıma elemanlarına, ayrıca tarım ürünleri ve ham mamullere kaymaktadır. Örneğin, 1980'li yıllarda Hollanda'nın ihracatındaki makine ve taşıma araçlarının payı % 16, ithalatındaki payı % 24 iken, 1990'lı yıllarda ihracattaki payı % 23,8'e ithalattaki payı % 31,6'ya yükselmiştir. Diğer ülkelerde de benzer durumu gözlemek mümkündür [4,5]. Eski sanayileşmiş EFTA üyesi Avusturya'nın 1980

yılındaki ihracat yapısına baktığımızda makine ve taşıma elemanları ihracatın % 28'ini ithalatında % 30'unu teşkil ederken [4], 1990'lı yıllarda ihracatın % 40,6'sını ithalatında % 38'ini teşkil etmektedir [5].

Üye ülkelerin birbirleri ile karşılıklı ticaretine bakıldığında, Almanya'nın Hollanda ile ticareti hariç Birlik içindeki bütün ülkelere karşı dış ticaret fazlası verdiği görülür. Örneğin, Avusturya ile ticaretinde X/M oranı % 150,3, Fransa ile % 120,1, Yunanistan ile % 202,7'dir. Hollanda da İsveç ve Finlandiya hariç diğer üyelerle olan dış ticaretlerinde net ihracat fazlasına sahiptir. Yunanistan ise bütün ülkelere karşı çok büyük açıklar vermektedir. Örneğin, Belçika-Lüksemburg ile

ticaretinde X/M oranı % 20,7 yani bu ülkeye yaptığı ihracat, bu ülkeden yaptığı ithalatın ancak % 20,7'sini karşılayabilmektedir. Bunda en önemli etken Yunanistan'ın Birliğe basit imalata dayalı ucuz ürünleri ihraç etmesi ve ileri teknoloji içeren ürünleri ithal etmesinden kaynaklanmaktadır. Mal gruplarına göre bakıldığında, Yunanistan'ın ihracatının % 21,5'ini temel imalat (iplik, alüminyum, demir-çelik), % 20,8'ini diğer imalat ürünleri (giyim, aksesuar, ayakkabı) oluşturmaktadır. İthalatın ise % 28,5'ini makine ve taşıma ekipmanları, % 18,6'sını temel imalat oluşturmaktadır [4,5]. Bu gelişmeler bize endüstri içi ve ölçek ekonomilerine dayalı bir ticaretin yoğun şekilde varlığını ifade eder.

Tablo.1: 1971-2000 Yılları Arasında Ülkelerin Birlik İçi Ticaret Dengeleri (%)

X M	Avusturya			Bel-Lük			Danimarka			Finlandiya			Fransa			Almanya			Yunanistan		
	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991
Ülkeler	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991
Avusturya	58,9			49,1			150			156,4			54,8			47,6			185,4		
		75,9			72,3			124,4			107,8			89			64,3			136,2	
			80,3			60,3			100			67,6			84,3			75,1			161,3
Bel-Lük	183,1			100,6			248,7			107,7			112,6			95,5			179,5		
		138,5			101			176,7			120			127,3			86,2			260,3	
			185,8			107,7			162			57,9			129,2			105,4			456,6
Danimarka	64,9			39,1			78,2			51,4			80			64			270,4		
		74,6			54,9			95,8			69,6			112,7			78,1			313,2	
			105,7			63,7			104,5			105,1			106			107,6			476,6
Finlandiya	52,1			80,4			128,2			101			114,9			64,8			401,9		
		75			76,6			132,6			100,2			137,5			66,7			250,1	
			136,4			117,8			98,1			125,5			150,7			107			369,4
Fransa	165,3			97,7			117,6			71,6			94,3			83,8			232,7		
		97,8			91,2			89,9			64,6			90,4			77,8			180,1	
			124,7			94,9			99,1			58,6			102			94,9			409,2
Almanya	225,5			109,3			158,2			133,1			122,6			108,6			151,9		
		169,3			125,2			132,8			129,8			132,7			122,6			168	
			150,3			115,7			110,4			104,1			120,1			117,8			202,7
Yunanistan	28,3			36,1			41,3			11			46,2			54,9			48,9		
		41,9			30,1			31,5			30,9			52,7			50,9			48,9	
			48,4			20,7			22,9			28,2			26			48,4			34,7
İrlanda	89,3			179,6			68,4			21,3			104,5			86,8			241,1		
		167,4			219,8			101			67,8			214,3			139			368,7	
			289,1			458,5			171,3			117,6			288,3			269,5			874,8
İtalya	112,8			87,4			61,7			99,3			89,8			96,2			242,2		
		102,6			66,4			74,4			119,3			102,5			82,9			172,3	
			111,4			67,3			99,1			76,7			106,8			100,9			295,6
Hollanda	142,1			101,6			211,4			76,7			139,6			120,9			169		
		141,3			110,6			158,7			75,7			156,2			121,7			396,6	
			199,2			129,6			158,3			98,5			172,7			146,4			646,3
Portekiz	73,9			51,6			169			164,8			52			42,9			143,6		
		96,7			60,6			167,5			174,4			88,9			70,2			153,6	
			108,3			77,2			157,3			89,5			77,3			86,2			210,4
İspanya	55,5			84,8			77,4			72,6			101,2			62			214,5		
		52,6			75,9			62,4			48,2			102,7			55			175,2	
			66,3			63,8			67			33,6			87,4			70,8			302,5
İsveç	84			88,2			129,5			103,8			124,8			58,5			287,9		
		101,4			136,8			119,5			103,3			117,2			67,1			206,5	
			119,6			145			106,9			109,7			116,4			82,9			385,6
İngiltere	84,1			112,2			85,3			56,6			80			72,5			201,7		
		63,3			87,7			68,8			53,2			96,1			63,5			140,4	
			90			98,3			85,2			58,9			94,6			78,8			257,5

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF; [21] Muhtelif sayılardan yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo.2: 1971-2000 Yılları Arasında Ülkelerin Birlik İçi Ticaret Dengeleri (%)

X M	İRLANDA			İtalya			Hollanda			Portekiz			İspanya			İsveç			İngiltere		
	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991
Ülkeler	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991	1971	1981	1991
Avusturya	94,4			84,1			71,5			130,8			119,9			112,4			105,6		
		41,2			90,7			79,4			65			190			93,9			150,5	
			40,4			90,6			68,2			72,3			160,9			74,6			117,7
Bel - Lük	71			116,6			94,4			180,5			110,1			101,4			86,5		
		60,1			141,2			77,9			145			136,7			71,7			110,2	
			33,7			143,3			79			154,6			192,1			65,1			110,8
Danimarka	168,8			131,4			47,4			55,5			87,2			82,9			113,4		
		102,1			125,4			68,7			56,3			138,2			94,5			146,3	
			83,1			100,4			71,2			61,8			175			101,6			134,6
Finlandiya	401,3			78,7			123,5			54,5			93,6			101,1			141,3		
		138,1			63,7			123,5			549,7		134				109,4			159	
			91,2			117,1			129			99,4			236,9			111;			167,8
Fransa	83,1			106,4			79,2			200			93,4			67,1			116,6		
		51,9			95			82,6			107,7			105			73			109,8	
			43,1			98,3			83,3		135,4			126,9			90,7			122	
Almanya	106,9			98,5			87,7			224,1			135,5			174,5			128,7		
		72,2			117,5			91,9			133,7			171,6			141,9			142,8	
			43,9			108,2			94,9			111,8		142,5			124,5			137,9	
Yunanistan	15,8			44,2			67,3			61,1			30,7			30,2			39,2		
		19,9			54,2			26,7			45			30,6			36,4			66,2	
			15,2			94,6			17,8			54,3			33,7			29,2			41,9
İrlanda	83,8			68,7			129,1			44,7			108,3			45,9			75,8		
		114,9			158,2			178,7			85,7			154,6			119,4			85,3	
			163,6			253,4			260,5			189,1			319			207			94,6
İtalya	118,8			94,8			83,2			221,4			146,3			75,9			127,1		
		52,9			93			52,9			278,8			142,9			121,6			135,5	
			44,6			102,7			53,1			373,3			144,2			77,5			120,1
Hollanda	93,3			144,4			119,3			182,6			120,3			99,6			116,8		
		68,7			185,3			128,4			117,1			129,2			90,6			124	
			56,9			197,9			142,9			157,2			163,9			94,9			114,9
Portekiz	195,3			43,3			55			60			25,2			105,3			96,8		
		89,4			33,1			84,5			72,5			52,2			150,7			111,3	
			52,5			28,6			63,4			67,8			46,2			114,4			107,2
İspanya	54,3			65,4			87,7			388,8			80,1			39,2			79,8		
		43,9			74,2			41,4			184,6			84,1			40,3			90,5	
			33,8			78,6			69,8			240,2		84,1				53,6			82,5
İsveç	197,6			111,7			102,1			86,5			173,7			91,9			99,5		
		111,7			110,4			124,6			59,3			177,9			99,6			107,2	
			67,1			136,3			104,9			83,1			209,6			109,5			123,6
İngiltere	126,9			69,4			82,6			98,7			96,4			90,9			85,9		
		121,3			92			85			86,4			101,3			88,6			82,7	
			122,6			90,2			98,1			100,2			136,2				87,2		94,8

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF; [21]Muhtelif sayılardan yararlanılarak hesaplanmıştır.

IV. BİRLİK ÖNCESİ ve SONRASI AB DIŞ TİCARET ORANLARI

Ülkelerin Birliğe girmesiyle birlik içi ticaretlerinin X/M oranına ne gibi etkisi olduğu Tablo.3-6 serisinde görülmektedir. Tablo.3-6'da her bir ülkenin diğer bir ülke ile Birliğe girmeden beş yıl öncesi (Tablo.3), Birliğe girdiği yıl (Tablo.5), Birliğe girdikten beş yıl sonrası (Tablo.6) ve 2000 yılına ait (Tablo.7) Birlik içi ihracatlarının ithalatlarını karşılama oranları verilmiştir. Ayrıca diyagonal oranlar da bir ülkenin Birliğin bütünüyle olan "X/M" oranını vermektedirler. Tablo.3-6 serisi incelendiğinde aşağıdaki sonuçlara varılır:

Avusturya'nın Birliğe yönelik ticaretinde ortaya çıkan dış ticaret açığının üyelik sonrası azaldığı görülmektedir. Avusturya Birliğe girmeden önce 1991-1994 yıllarında Birliğe yaptığı ihracat ithalatının % 78,6'sını karşılarken, Birliğe girdiği yıl % 79,3'ünü,

Birliğe girdiği 5 yıl içerisinde % 81'ini, 2000 yılında da % 83,4'ünü karşılamaktadır. Avusturya, İspanya'ya karşı X/M oranını Birliğe üyelik sonrası artırmıştır.

Almanya'nın 1966-1967 yıllarında; ilk altı üye arasındaki gümrük birliği (1968) öncesi, Birlik içi ticarete "X/M" oranı % 97,3, 1968 yılında % 97,7, 1969-1973 yıllarında %106,5 ve 2000 yılında % 119,7 olmuştur. Böylece Almanya gümrük birliği üyeliği sonrası Birliğe olan ticaretinde net ihracat fazlası verir duruma gelmiştir.

İrlanda'ya bakıldığında Birlik içi ticarete "X/M" oranı Birliğe girmeden önceki 1968-1972 yıllarında % 92,2, Birliğe girdiği yıl % 81,4, Birliğe girdikten sonraki beş yıl içerisinde % 87,8, 2000 yılında ise % 161 olarak gerçekleşmiştir. Ülke Birliğe girmeden önce açık vermekte iken, 2000 yılında dış ticaret fazlası veren ülke durumuna gelmiştir. Bu durum, İrlanda'nın ihracatında makine ve taşıma araçlarının % 34,7 ve ithalatında da %

42'lik paylarla birinci sırada yer almasından kaynaklanmaktadır [4,5]. Bu oranlardan AB'nin yeni üye olan ülkelere yaptığı yatırım ve yardımlarla bu ülkelerin ekonomilerini güçlendirdiği, teknolojilerini ilerlettiği, sanayi ülkeleri durumuna geldikleri sonucuna ulaşılır.

Bazı ülkeler dış ticaret fazlası verirken, Birliğe girdikten sonra açık verir duruma gelmişlerdir. Şöyle ki; İspanya Birliğe girmeden önce "X/M" oranı % 108 iken, Birliğe girdiği yıl % 92,9'a gerilemiş Birliğe girdikten sonraki 5 yıl içerisinde % 75,4'e gerilemiş, 2000 yılında ise % 80'e çıkmıştır. Bunda en önemli etken Birliğe ara mal ihraç edip, Birlikten ana mal ithal etmesidir. Sanayisi güçlendikçe "X/M" oranında toparlanma başlamıştır. Nitekim ülkenin ihracatında makine ve taşıma araçları % 41,5 ve ithalatında da % 36'lık paylarla birinci sırada yer almaktadır [4,5].

Ülkeler Birliğe katılmadan önce sanayileşmiş ülkelere karşı daha fazla açık verirken, Birliğe girdikten sonra açık ya küçülmüş ya da net ihracat fazlası verir durumuna geçmiştir. Örneğin, Avusturya'nın Fransa ile olan ticaretinde X/M oranı Birliğe girmeden önce % 73,3 iken Birliğe girdikten sonra % 87,8'e, 2000 yılında da % 111,3'e yükselmiştir. İrlanda'nın Belçika-Lüksemburg ile dış ticaretine baktığımızda Birliğe girmeden önce X/M oranı % 92,2 iken, 2000 yılında % 388,9'a yükseldiği görülmüştür. Tablo.3-6 incelendiğinde Yunanistan'ın sürekli olarak; giriş öncesi ve sonrası diğer üyelere yönelik ticaretinde açık verdiği dikkati çekmektedir. Yunanistan'ın "X/M" oranı Fransa ile % 18, İtalya ile % 17,7, Almanya ile % 35,5, gibi küçük değerlerdedir. Buradan da anlaşıldığı üzere ülkenin tarıma dayalı ucuz ürünleri ihraç ettiğinden ve sanayiye, yüksek teknolojiye dayalı ürünleri ithal ettiğinden sürekli biçimde dış ticaret açığı verdiği sonucuna ulaşılır. Nitekim 1995 yılı itibariyle, Yunanistan % 20,1' lik gıda ve hayvansal ürün, % 20,4'lük temel sanayi, ve % 21,2'lik çeşitli endüstri ürünü ihraç ederken % 28,5 oranında makine ve taşıma aracı ithal etmiştir [22]. Portekiz'in ise Birliğe girmeden önce açık verdiği Belçika-Lüksemburg, Fransa, Almanya, İrlanda, İtalya, Hollanda gibi kurucu ülkelerden Belçika-Lüksemburg'a yönelik ticaretinde 2000 yılında net ihracat fazlası verir duruma geldiği görülmüştür. Portekiz kendi ekonomisinden daha güçlü olan ve beraber üye oldukları İspanya ile ticaretinde ihracatının ithalatını karşılama oranı Birlik öncesi 33,4 iken girdikleri yıl 46,3'e, girdikten beş yıl sonra da 58,3'e çıkartmıştır.

Almanya ise yüksek teknolojiye dayalı ana mallar ihraç ettiğinden ve bunlarla ilgili ara veya tamamlayıcı malları ithal ettiğinden, üyelere Hollanda hariç, diğerlerinden her birine karşın önceleri açık, 2000 yılı itibariyle dış ticaret fazlası verir duruma gelmiştir. Genel olarak kurucu altı üyenin sonraki üyelere yönelik "X/M" oranlarında avantajlı oldukları görülür. Bu durum Almanya'nın diğer ülkelerin ara veya tamamlayıcı malı ithalatçısı olduğunu göstermekle birlikte dünyadaki pazar

avantajını değerlendirerek diğer üye ülkelerin mallarını Almanya aracılığıyla değerlendirdiğini göstermektedir. Bu konumuyla, Almanya diğer üye ülkeler için çok önem arz etmektedir.

Hollanda, Finlandiya'nın EFTA'dan ayrılıp Birliğe girmezden önce Finlandiya ile ticaretinde dış ticaret açığı verirken 2000 yılında fazla verir duruma gelmiştir. Finlandiya'nın Birliğe üyeliğine kadar olan sürede Hollanda ile ticaretinde "X/M" oranı sürekli azalış göstermiştir. Finlandiya ise Birliğe üyelik sonrasında, Hollanda ile ticaretinde 2000 yılında dış ticaret açığı vermiştir. Hollanda genelde Belçika-Lüksemburg hariç, 2000 yılına kadar diğer ülkelere X/M fazlası vermiştir. 2000 yılında ise sadece İrlanda ile ticaretinde X/M oranı %100'ün altındadır.

Tablo.3-6'yı incelemeye devam ettiğimizde, Portekiz'in Birliğe üyeliği sonrası kendisinden önce üye olmuş ülkelerle olan dış ticaretinde ihracatından daha çok ithal eder duruma gelmiştir. Kendisinden sonra üye olan İsveç'e yönelik ticaretinde net ihracatı artmıştır; diğer bir deyişle dış ticaret hadleri iyileşmiştir. Finlandiya ile olan "X/M" oranı önce artmış sonra azalmıştır. Fakat, bu iki ülkenin üyelikleri sonrası 2000 yılı itibariyle Portekiz, İsveç ve Finlandiya ile olan ticaretinde ithalatçı duruma gelmiştir. İsveç ve Finlandiya da üyelikleri sonrası Portekiz'le olan ticaretlerinde "X/M" oranlarını tekrar artırmışlardır. Bu durum bize iki eski EFTA üyesi olan İsveç ve Finlandiya'nın rekabet güçlerinin Portekiz'den daha fazla olduğunu işaret eder. Aynı şekilde Avusturya üye olduktan sonra Portekiz'le olan dış ticaretinde "X/M" oranını artırmıştır.

İspanya'ya bakıldığında, İspanya Yunanistan ile Portekiz'e yönelik ticaretinde sürekli net ihracat fazlası vermiştir. Fakat İspanya'nın Birliğe üyeliği sonrası Hollanda ile ticaretinde "X/M" oranı %100'ün altına düşmüş, Hollanda ile dış ticaretinde ihracatından çok ithal eder duruma gelmiştir.

İsveç'in Fransa ile ticaretinde üyelik sonrası ithalatını ihracatından daha fazla artırdığı gözlenmektedir. Çünkü İsveç'in "X/M" oranı üyelik sonrası %100'ün altına düşmüştür.

İngiltere sadece Yunanistan ve İrlanda ile ticaretinde dönemler itibariyle net ihracat fazlası vermiştir. Ayrıca İspanya ile ticaretinde 2000 yılında dış ticaret fazlası vermiştir.

Tablo.3: Ülkelerin Birliğe Girmeden Önceki 5 Yıllık Birlik İçi İhracatlarının İthalatlarını Karşılama Oranları

Ülkeler	Avusturya	Bel-Lük	Danimarka	Finlandiya	Fransa	Almanya	Yunanistan	İrlanda	İtalya	Hollanda	Portekiz	İspanya	İsveç	İngiltere
Avusturya	78,6	55,9	94,9	73,3	83,1	75,2	116,2	35	81,2	85,6	63,6	150	73	105,1
Belçika-Lüks.	182,6	110,1	212,8	84	107,4	92,3	409,1	81,6	83,3	142,2	154,5	215,9	74,1	63,7
Danimarka	79,3	37,2	65,1	63,3	48,9	54	355,5	809	102,4	48,8	56,2	98,2	79,2	112,2
Finlandiya	107,7	98,2	122,9	121,9	152,6	97,3	210	97,5	95,5	160,8	68,1	232,1	123,5	145,6
Fransa	215,9	102	156,9	81,5	90,7	84,6	243	85,1	96,2	85,6	239,7	226,6	75,2	91,6
Almanya	213,6	101,1	162,9	118,7	71,4	97,3	132,5	345,5	121,3	103,6	328,4	230,1	135,2	126,5
Yunanistan	28	35,2	44,9	11	48,4	57,8	50,3	14,9	45,7	68,8	79,3	18,1	13,8	39
İrlanda	24,4	88,1	11,7	5,1	77	32,8	250	92,2	48	54,4	18,7	89,3	22,7	87,2
İtalya	40,9	140,8	112,6	67,9	103,6	102,7	434,4	275	107,3	117,4	269,8	349,2	149,5	95,9
Hollanda	122,3	68,3	195,6	56	125,8	90,4	337,5	187,5	96,4	87,3	219,2	218,9	128	126,4
Portekiz	101,6	78,5	186,3	185,4	87,5	65,7	225	90,4	42,9	98,4	74,8	33,4	124,98	108,2
İspanya	57,2	118,1	83,5	64,2	131	69,3	153	58	98,7	182,4	189,1	108	53	101,2
İsveç	120	141,9	101,5	94,2	119,1	87,1	226,3	94,8	123,2	141	53,5	185,4	110,7	127,4
İngiltere	106,1	147,3	75,6	61,3	92,3	85,2	366,5	105,9	90,5	77,2	97,6	115,7	89,3	86,8

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF;[21] Muhtelif sayılardan yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo.4: Ülkelerin Birliğe Girdikleri Yıl Birlik İçi İhracatlarının İthalatlarını Karşılama Oranları

Ülkeler	Avusturya	Bel-Lük	Danimarka	Finlandiya	Fransa	Almanya	Yunanistan	İrlanda	İtalya	Hollanda	Portekiz	İspanya	İsveç	İngiltere
Avusturya	79,3	60,5	96,8	83	78,4	76,4	157,3	36,2	88	72,2	60,7	138,9	74,6	96,7
Belçika-Lüks.	84,6	114,6	167,3	67,4	118,3	98,8	275	80	86,6	141,4	136,4	161,9	80,9	59,4
Danimarka	62,4	31	79,3	61,1	68,5	51,4	685,7	580	167	50,7	45,4	92,4	71,4	138,5
Finlandiya	118,3	136,9	136,2	133,1	154,6	117,5	273,1	80,7	96,3	146,2	82,8	273	114,4	173,9
Fransa	173,1	88,7	171,8	73,1	82,4	78,9	236,6	110	88	75,4	239,5	192	74,6	91,7
Almanya	196,9	95,1	167,9	95,2	79,4	97,7	131,9	633,3	118,8	101,1	327,7	185,7	138,6	135,2
Yunanistan	29,9	31	27,9	12,5	49,5	45,1	41,6	25	33,7	35,1	25	34,7	19,8	48,2
İrlanda	40,7	131,5	18,9	21,1	86,6	57,8	232	81,4	75,9	102,4	42,2	101,8	30,1	83
İtalya	88,8	131,8	109,4	63	110,1	104	202,8	350	109,8	118,3	444,4	411,8	169,5	103
Hollanda	128,8	71,4	172,1	54,2	145,6	94,5	287,5	236,4	95,2	92,8	207,7	237,5	130,5	140,1
Portekiz	95,4	88,3	210,9	247,6	113,6	79,2	210,2	109,5	42,7	126,5	86,5	46,3	190,2	144,9
İspanya	56,1	81,9	87,5	59,7	118,6	60,4	218,6	51,2	84,5	148,4	206,8	92,9	52	88,5
İsveç	130,2	139,2	110,5	103,8	120,6	80,6	285	55	143,4	93,5	83	196,5	106,5	124,2
İngiltere	76,6	140,2	68,6	50,8	69,2	58,1	214	119	76,5	66,2	79	97,5	69,5	77,5

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF;[21] Muhtelif sayılardan yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo.5: Ülkelerin Birliğe Girdikten Sonra 5 Yıllık Birlik İçi İhracatlarının İthalatlarını Karşılama Oranları

Ülkeler	Avusturya	Bel-Lük	Danimarka	Finlandiya	Fransa	Almanya	Yunanistan	İrlanda	İtalya	Hollanda	Portekiz	İspanya	İsveç	İngiltere
Avusturya	81,7	64,6	106,6	65,2	98,7	73,8	216,4	44,2	59,7	59,7	91	175,4	78,6	132,1
Belçika-Lüks.	211,1	107,9	266,4	102,1	114,5	100,9	283,3	78,6	121,5	121,5	160,3	158,4	91	66,5
Danimarka	59,4	36,9	74,5	53,5	77,7	57,6	252,1	146,3	46,2	46,2	52,5	78,6	84,2	116,4
Finlandiya	151,3	121,8	83,4	122,8	147,1	106	504,6	91,8	111	111	137	227,5	102,3	178,6
Fransa	194,2	93,7	186,1	77	93,3	86,6	285,4	98,3	86	86	251,5	140	63,1	100,1
Almanya	264,1	100	187	160	113,8	106,5	190	215,4	92	92	331,8	171,9	154,6	137,3
Yunanistan	39,7	33,1	32,3	23,6	53,8	54	50,9	29,4	31,6	31,6	45	24,7	26,5	71,4
İrlanda	86,3	178,5	65	18,9	101	90,9	226,3	87,8	137,8	137,8	45,2	108,4	45,2	81,1
İtalya	92,4	86,4	82,9	87,5	87	97,8	274,1	156,2	87	87	322,2	182,4	82	104
Hollanda	122,6	77,5	206,5	31,2	125,6	113,5	255,9	165,2	108,4	108,4	194,7	127,5	102,2	131,1
Portekiz	98,7	51,2	156,4	150,2	83,8	74,1	149,1	82,6	70,3	70,3	69	58,3	147,3	104
İspanya	53,9	65,4	51,5	38,3	89,5	53,3	184,7	35,2	88	88	163,1	75,4	36	80,2
İsveç	115,7	146,7	107,5	124,5	108,4	79	43,7	60,2	94,3	94,3	114,5	230	108,6	121,8
İngiltere	82,1	110,6	85,1	54,8	76,8	65,6	198,7	116,7	72	72	100,2	98,7	88	80

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF;[21] Muhtelif sayılarından yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo.6: 2000 Yılında Ülkelerin Birlik İçi İhracatlarının İthalatlarını Karşılama Oranları

Ülkeler	Avusturya	Bel-Lük	Danimarka	Finlandiya	Fransa	Almanya	Yunanistan	İrlanda	İtalya	Hollanda	Portekiz	İspanya	İsveç	İngiltere
Avusturya	83,4	56,1	119,2	51,2	111,3	71,2	308,7	47,5	120,7	52,1	242,6	236,2	76,8	158,2
Belçika-Lüks.	178,7	116,8	187,9	88,8	148,9	109,5	403,7	36,7	151,4	78	106,8	210,5	78,8	126,5
Danimarka	96,7	57,9	109,7	142,2	119,1	104,7	498,8	119,6	89,9	77	83,4	193,1	119,6	129,4
Finlandiya	180,8	117,8	57,8	123,9	194,2	112	618,2	87,5	204,1	85,1	192	277,7	91,3	195,5
Fransa	106,7	69,5	90,6	64,9	92,6	82,1	696,2	45	101,4	56,4	140,7	136,9	99,8	121,5
Almanya	152,7	115,8	107,5	126,9	131,1	119,7	280,3	33,4	124,6	80,5	109,9	163,7	132,1	131,1
Yunanistan	35,4	17,6	25	37,4	18	35,5	28,6	12,3	26,3	17,7	76,1	32,3	24,1	47
İrlanda	373,9	388,9	93,2	131	254,9	286,8	995,6	161,6	286,2	239,1	234,7	298,2	243,6	89,8
İtalya	96,6	68,2	116,8	51,7	110,8	86,8	409,6	53	98,1	45,1	330,4	152,9	68,7	127,2
Hollanda	290,6	153,3	158,7	124,4	215,9	172	729,8	49,9	240,4	164,5	196,9	173,9	117,9	126,8
Portekiz	77,8	117,4	107,8	60	72,4	78,1	129,6	54,8	34,8	56,4	65,3	46,4	77,8	112,6
İspanya	62,7	142,7	94,5	117,1	110,1	77,1	494,3	47,1	158,4	81,9	133,3	255	105,6	123,1
İsveç	124,9	142,7	94,5	117,1	110,1	77,1	494,3	47,1	158,4	81,9	133,3	255	105,6	123,1
İngiltere	79,1	97,5	95,1	53,1	102,3	79,8	275,8	132,1	87	96,7	95,8	134,5	84,6	96,6

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF;[21] Muhtelif sayılarından yararlanılarak hesaplanmıştır.

Kıscacası Tablo.3-6 serisine birlikte bakıldığında ülkelerin Birliğin bütünüyle olan ticaretlerinde "X/M" oranlarının artış göstermekte olduğunu görmekteyiz. Bu da Birlik ortak politikaların yanında ülkelerin ekonomilerinin güçlendiğinin göstergesidir. Ülkelerin Birliğe katılmalarıyla birlikte ticaretlerinde Birliğin payı sürekli artış göstermiş ve Birlik içi ticarete bir canlanma olmuştur. Birlik aynı zamanda ülkelerin ticaretlerini dengeye getirmiştir. Bir çok ülke açık verirken fazla verir duruma gelmiştir. Birlik ülkelerinin Birlik içinde bu derece güçlenmeleri ülkelere Birlik dışı ticarete de büyük üstünlükler sağlamaktadır. Şöyle ki; Birlik güçlendikçe diğer ülkeleri ticari açıdan kendilerine bağımlı hale getirmektedir. Böylelikle AB, Birlik dışı ülkeleri dış ticaret, dış ticaret hadleri, ekonomik ve politik alanlarda etkilemektedir [23]. Bu durum Birliğin izlediği ortak politikaların bir sonucudur.

V. AB'NİN DİĞER BLOKLARLA DIŞ TİCARET GELİŞİMİ

Birliğin dünya bloklarıyla gerçekleştirdiği dış ticarete ülkelerin dış ticaret fazla/açıklarını açıklayabilmemize Tablo.7 ve Tablo.8 yardımcı olacaktır. Tablo.7'de "X/M" oranları Birlik üyesi her bir ülke için ayrı ayrı verilmiştir. Tablo.8'de Birlik genel itibariyle ele alınmıştır. Tablo.7-8 serisinde bloklara yapılan ihracatın bloklardan yapılan ithalatın ne kadarını karşılamakta oldukları belirtilmektedir.

Finlandiya ve İsveç bloklarla ticaretinde sürekli fazla verirken, Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da sürekli açık vermektedir. Bu açık ve fazlalıklar bloğun gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Burada blokların dış ticaret yapıları çok önemlidir. Üye ülkeler gelişmiş bloklarla ticaretlerinde fazla, az gelişmiş bloklarla ticaretlerinde açık vermektedirler. Aslında tam tersi durum olması gerekmektedir. Çünkü Merkantalist görüşe göre AB ülkelerinin kolonilerinden ham ucuz madde alıp, bunları işlenmiş ürün olarak bu ülkelere ülkelere ihraç etmeleri üye ülkelere dış ticaret hadleri ve gelir avantajı sağlar. Ancak Birlik üyeleri bu ülkelere önemli hacimde ihracat yapmalarına rağmen bu bloklardan ucuz işgücü kullanımı içeren malları, iklim koşulları gereği Birlik içinde yetiştirilemeyen ürünleri ve doğal bir zenginlik olan madenleri ithal etmek zorunda olduğundan bu bloklara karşı açık vermektedir. Ancak bu durum Birlik ülkelerinin zararına değil yararına olmaktadır. Çünkü buralardan ucuza aldıkları girdi mamulleri ileri teknoloji ile işleyerek diğer yüksek değer verebilen sanayileşmiş ülkelere ihraç da ettiklerinden sanayileşmiş ülke bloklarına karşı fazla verir duruma gelmektedirler. AB ülkelerinin ihracat malları daha çok sanayi içeriğe sahip sermaye yoğun üretilen mallar niteliğini taşımaktadır [4,5,22].

Az gelişmiş blokların dış ticaret yapısı incelenirse ihracatlarının, hammadde, basit imalat ve tarım ürünleri üzerine olduğu görülür. Örneğin, UMA üyesi olan Libya'nın ihracatının % 94,1'i hammadde üzerine, LAFTA üyelerinden olan Arjantin ihracatının % 34,4'ü ve Brezilya'nın ihracatının % 24,1'i tarım ürünleri üzerindedir. AB ülkeleri AFTA ülkelerinden ucuz işgücüne dayalı ara ve geleneksel sanayi malları ithal etmektedirler. Bu sayede bu ülkelerle dış ticarete "X/M" oranı azalış göstermektedir. Şöyle ki, AFTA ile ticarete 1970 yılında Birlik genelinde bu bloğa yapılan ihracatın bu bloktan yapılan ithalatı karşılama oranı % 127,6 iken 2000 yılında % 56,9'a düşmüştür. Bu da ithalatının ihracatına kıyasla arttığına göstergesidir. Bunun nedeni Birliğin geleneksel sanayi kollarında rekabet gücünün azalmasıdır. Benzer olarak AB'nin UMA ile ticaretinde "X/M" oranı % 71 iken, % 58'e gerilemiştir. Gelişmiş bloklara karşı fazla verildiği yukarıda da belirtildiği üzere, Birlik NAFTA ile ticaretinde "X/M" oranı % 93,3 iken % 115,4'e, OECD ile ticaretinde "X/M" oranı % 98,4'ten % 105,4'e yükselmiştir.

Kıscacası ülkelerin Birliğe girmeleri ile şu anki durum arasındaki seyre veya "X/M" dağılımına bakıldığında, ülkelerin Birliğe girmelerinden sonra sanayileşmelerinde Birliğin katkısı ne oranda olmuş ise az gelişmiş ülkelere yapılan ithalat benzer oranda artmış, gelişmiş ülkelere ihracatları da aynı oranlarda artmıştır. Birliğin LAFTA ile olan dış ticaret dengesi dönemler itibariyle dalgalı bir seyir göstermektedir fakat bu blokla ticaretinde AB'nin 2000 yılı hariç sürekli bir ithalat fazlası vardır. Diğer taraftan Birlik UMA ve AFTA ile ticaretinde sürekli bir dış ticaret açığı verirken 2000 yılı itibariyle OECD, NAFTA ve LAFTA ile ticaretinde dış ticaret açığından dış ticaret fazlasına geçmiştir.

Birlik ülkelerinin dış ticaretine blok blok değil de genel olarak Tablo.9'a bakıldığında ülkelerin dış ticaret dengelerinin Yunanistan hariç sürekli iyileştiği görülür. Örneğin, Finlandiya'nın toplam "X/M" oranı 1971-1980 döneminde %91,2 iken 1991-2000 döneminde % 128,4'e yükselmiştir. Birliğe genel olarak bakıldığında 1971'de Birliğin toplam "X/M" oranı % 92,8 iken 1991-2000 döneminde %102,5'e yükseldiği yani Birliğin dış ticaret açığını kapatarak fazla verir duruma geçtiği dikkati çekmektedir.

Tablo.7: Birlik Ülkelerinin Bloklarla Dış Ticaretlerinde İhracatlarının İthalatlarını Karşılama Oranları

Ülkeler	Birliğe Girmeden Önceki 5 Yıl							Birliğe Girdikleri Yıl							Birliğe Girdikten Sonraki 5 Yıl							2000 Yılı						
	OECD	EFTA	NAFTA	EU	AFTA	LAFTA	UMA	OECD	EFTA	NAFTA	EU	AFTA	LAFTA	UMA	OECD	EFTA	NAFTA	EU	AFTA	LAFTA	UMA	OECD	EFTA	NAFTA	EU	AFTA	LAFTA	UMA
Avusturya	81,1	109,1	70,2	78,7	99,3	84,4	49,7	84,2	133,7	67,8	79,3	121,9	136,5	57,5	88,2	140,5	86,8	81,7	121	212,7	39,5	90,4	137,6	115,6	83,4	185	240,4	47,7
İik.	106,3	94,5	-	110,1	60,9	40,5	-	109	88	-	114,6	72,2	110,1	-	107	107,3	-	110,3	84,5	61,1	-	107,9	103,8	83,2	113,5	50,4	67,2	73,2
Danimarka	79,4	96,6	-	56,6	96	71,7	-	79	78,3	-	79,3	102,3	40,9	-	76,9	82,1	-	74,5	73,9	33	-	112,8	92	149,6	109,7	84,7	96,9	638,5
Finlandiya	113,7	12,6	113,3	113,6	182,5	94,6	291,8	131	110,6	147,2	133,1	243,9	164,2	462,5	124,2	107,9	157,9	122,8	231,2	176,3	374,4	129,5	114,5	217,6	123,9	388,5	253,9	1039
Fransa	96,2	135,4	-	90,7	76,3	63,3	-	88,3	130	-	82,4	116	94	-	92,3	122,3	-	92,5	75,4	86,1	-	95,1	82,5	118,6	92,6	76,8	125,4	119,7
Almanya	116,6	178,5	-	97,3	83,5	90	-	116	177,4	-	97,7	116,5	108	-	121,4	189,4	-	103,5	129,5	99,2	-	115,1	102,2	137,2	119,7	70	154,5	44,9
Yunanistan	37,7	17,7	-	50,6	15,5	3,6	-	41,1	27,8	-	41,6	34,9	12,2	-	50,5	31,2	-	55,6	13,2	2,2	-	29,8	27,4	67,9	28,6	19,3	27,9	30,3
İrlanda	74,8	80,2	-	50,6	59,9	24,3	-	80,7	42,6	-	81,4	38,6	118,4	-	82,9	54,9	-	87,8	64,7	85,8	-	160,8	193,3	153,9	161,6	83,4	209,8	275
İtalya	106,3	116	-	107,3	140	50,4	-	107,4	106,8	-	109,8	168,4	68,3	-	96,3	125	-	92,1	72,5	50,7	-	107,4	104,1	195	98,1	110,5	120,9	32,5
Hollanda	94,8	135,3	-	87,3	53,4	36,4	-	100	141,9	-	92,8	81,4	47	-	103,6	126,1	-	108,9	78,2	87,5	-	132,4	104,8	47,6	164,5	19,6	36,5	37,8
Portekiz	63,1	64,9	-	74,8	30,6	11,5	-	84,3	121,8	-	86,5	14,7	33,6	-	70,6	117,3	73,8	69	16,6	9,6	23,5	64,5	49,9	107	65,3	40,8	37	67,4
İspanya	80,9	92	-	108	88	38,1	-	81,1	70,8	-	92,9	42,8	45,9	-	57,2	50,4	49,6	62,9	41,5	40,8	63	78,7	66,1	84,8	80,3	39,6	91,9	38,1
İsveç	112,6	117,9	123,2	112,9	214	153,3	231,3	119,2	129,8	192,8	106,5	374,9	220,3	840	122,2	134,7	198,7	108,6	280,1	349,6	531,2	117	111	199,1	105,6	189,9	366,7	551,2
İngiltere	86,9	88,9	-	89,6	200	82,9	-	78,6	75,7	-	77,5	127,7	65,9	-	80,9	84,2	-	80	157,8	96,5	-	89,2	45	97,9	96,6	42,9	74,5	68,7

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF;[21] Muhtelif sayılardan yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo.8: Dönemler İtibariyle Birliğin Bloklarla Dış Ticaretinde İhracatlarının İthalatlarını Karşılama Oranları

X/M	OECD	EFTA	NAFTA	AFTA	LAFTA	UMA
AB 1970	98,4	121,2	-	127,6	69	-
AB 1980	94,1	111,4	-	80	81,2	-
AB 1990	97,8	101,6	93,3	89,9	57,8	71
AB 2000	105,4	90	115,4	56,9	109,8	58

* 1970-1980 tarihlerinde NAFTA ve UMA kurulmadığından o tarihlere ait istatistikler hesaplanmamıştır.

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF;[21] Muhtelif sayılardan yararlanılarak hesaplanmıştır.

Tablo.9: Dönemler İtibariyle Birlik Ülkelerinin İhracatlarının İthalatlarını Karşılama Oranları

X/M	1971-1980	1981-1990	1991-2000
Ülkeler	Dünya	Dünya	Dünya
Avusturya	74,5	80,9	87,4
Belçika-Lüksemburg	93,7	97,1	105,4
Danimarka	80,5	99,5	110,6
Finlandiya	91,2	105,6	128,4
Fransa	92,3	92	102
Almanya	113,6	120,2	112,5
Yunanistan	42,9	46,1	40,1
İrlanda	76,8	106,1	137,4
İtalya	87,5	90,8	109,3
Hollanda	94,6	104,2	109,6
Portekiz	49,9	62,5	64,7
İspanya	58,6	68	76,9
İsveç	98,9	107,2	122,7
İngiltere	87,1	85,9	88,5
AB	92,8	97,2	102,5

Kaynak: Direction of Trade Statistics Yearbook, IMF;[21] Muhtelif sayılardan yararlanılarak hesaplanmıştır.

VI. SONUÇ

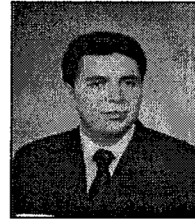
Birliğin katlanarak artan toplam ticaret hacmi; özellikle ihracatının ithalatından fazla artması üye ülkeleri ekonomik anlamda rahatlığa kavuşturmuştur. Ülkelerin Birliğe girmeleri ile birlikte Birlik için ihracat ve ithalatlarındaki artışlar hızlanmıştır. Ülkeler Birliğe üye olduktan sonra kendi dış ticaret dengelerinde yeni dağılımlar görülmekle birlikte, genel olarak kendi aralarındaki dış ticareti dengeleyici bir eğilim izlenmektedir. Ülkeler Birliğe üyelikten sonra dünya ve diğer bloklarla dış ticaret dengelerinde daha avantajlı duruma gelmişlerdir. Özellikle Birliğin Birlik için ölçek ekonomilerine dayalı ticaret ve üretimde rekabet gücü kazanması sonucu dünya ile olan dış ticaretinde "X/M" oranında bir ilerleme olmuştur. Hiç kuşkusuz (i) ortak gümrük birliği, (ii) ortak tarım, (iii) ortak sanayi, (iv) ortak dış güvenlik, (v) ortak ekonomik ve parasal birlik politikalarının ve (vi), bilimsel araştırma ve teknolojik gelişme politikalarının bu gelişmede katkısı büyük olmaktadır.

Diğer taraftan Birlik içinde görülen geleneksel sanayi dallarında azalan rekabetten dolayı AFTA ile dış ticaret dengesinde zaman içerisinde dezavantajlı duruma gelmiştir. 1997 Asya krizinin AFTA ülkelerinin AB'den ithalatı daraltıcı etkisi ve ardından da bazı Asya ülkelerinin devalüasyonlarıyla da Birliğin AFTA ile olan net ihracatı olumsuz etkilenmiş olduğu bir gerçektir. Burada AB üyesi ülkelerinin özellikle geleneksel sanayi ürünlerinde rekabet gücünün ucuz işgücüne sahip AFTA ülkeleriyle rekabet edemeyişi AB'nin "X/M" oranının

azalmasında önemli role sahiptir. Fakat dönemler itibariyle Birliğin dünya ile dış ticaretinde artan bir dış ticaret avantajı yakalamıştır. Bunun sebebi Birliğin sanayileşmiş birlik dışı ülke ve bloklarıyla dış ticaretinin ihracat lehine artışının sanayileşmemiş ülke ve bloklarıyla kısmen küçük hacimli ithalat lehine gelişen artışından fazla olması yanında, Birlik içi ortak gümrük, tarım, sanayi ve para politikalarıyla Birliğin kendini devamlı yenileyerek birlik dışı ülke ve bloklara karşın güçlü ekonomilere sahip olabilmektedir. Ayrıca, son yıllara kadar Uzun Yıllar AB ülkelerinin para birimlerinin Amerikan doları karşısındaki değer kaybı, AB'nin dünyaya olan "X/M" oranını artırdığını söylemek yanlış olmayacaktır. Ortak Parasal Birliğe geçiş sonrası Birlik içi ticaretin daha da artacağı, AB'nin dünya ile ticarete daha da güçlü konuma geleceği öngörülebilir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- [1] VINER, J., The Custom Union Issue, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1950.
- [2] UYAR, S., "Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi", *Dış Ticaret Dergisi*, 5,19, 2000, ss.103-130.
- [3] AKKOYUNLU, A., "Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Anlaşmalarının Etkilerini Ölçen Ampirik Çalışmaların Genel Bir Değerlendirmesi", *Hacettepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 18,2, 2000.
- [4] BANK, C.; OVERSTREET, L.; HUMPREY, C., *Economic Handbook of the World*, Binghamton University Press, USA, 1982.
- [5] Europa Publications, The Europa World Yearbook, Volume I, II, Europa Publications Limited, UK, 1996.
- [6] KREININ, M.E., *International Economics: A Policy Approach*, Harcourt Brace and Company, Orlando, 1995.
- [7] SALVATORE, D., *International Economics*, Macmillan Publishing Company, New York, 1990.
- [8] EITHER, W.J., *Modern International Economics*, Norton & Company Inc., New York, 1995.
- [9] SEYİDOĞLU, H., *Uluslararası İktisat*, Güzem Yayınları, İstanbul, 1998.
- [10] KRUGMAN, P.R., "Scale Economies, Product Differentiation, and the Pattern of Trade", *American Economic Review* 70, 4, 1980, ss.950-959.
- [11] <http://SCADPlusExternaltradeintroduction.htm>
- [12] KARLUK, R., *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Basım, İstanbul, 1998.
- [13] ALKINOĞLU, L., "Türkiye ve Avrupa Topluluklarında Sanayi Politikaları ve Tekstil Sanayiinin Durumu", *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 12,2, 1997.
- [14] TEKİN, A.; ÜNAL ve Diğerleri, *Avrupa Birliği Hukuku*, Beta Basım, İstanbul, 1997.
- [15] *Tek Pazardan Ekonomik ve Parasal Birliğe Avrupa Birliğinin Yetkileri ve Karar Alma Mekanizmaları*, İKV Yayınları, İstanbul, 1995.
- [16] ALTINOK, S., "Avrupa Birliği Euro ve Türkiye'ye Olası Etkileri", *Selçuk Üniversitesi Karaman İ.İ.B.F. Dergisi*, 2,1, 1999.
- [17] <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/i23000.htm>
- [18] LANCASTER, K., "Intra Industry Trade under Perfect Monopolistic Competition, Economies of Scale and Monopolistic Competition", *Journal of International Economics* 10, 1980, ss.151-175.
- [19] HELPMAN, E., "International Trade in the Presence of Product Differentiation Economies of Scale and Monopolistic Competition", *Journal of International Economics*, 11, 1981, ss.305-340.
- [20] LİNDER, S.B., *An Essay on Trade and Transformation*, Wiley, New York, 1961.
- [21] IMF (1972, 1976, 1980, 1987, 1994, 2001), *Direction of Trade Statistics Yearbook*, Washington.
- [22] *European Marketing Data and Statistics*, Euromonitor Plc.,UK, 1999.
- [23] AKAL M., "The European Community and Direction of Trade", *The World of Science*, 1,2, 1996, ss.18-31.

Mustafa AKAL

Sakarya University, Faculty of Economic and Administrative Sciences, Economics Department, Esentepe Kampusu
54187 ADAPAZARI

Tel: +90(264)3460333-34-35-36/171
akal@sakarya.edu.tr

Mustafa AKAL has Ph.D. of Economics at SUNY at Binghamton. He is Assistant Professor in Economics at Sakarya University. His research areas are international trade and integration issues, economic modelling, economic forecasting and human capital investment.